

Jakten på Östens

Finns det en gammal vikinga-
bro på bottnen i Östersund
utanför Östersund?
Eller är det rent av storsjö-
djuret vi letat efter i det kalla
vattnet ...?!

AV JOHAN RÖNNBY

Inledning

I samverkan med Ove Hemmen-
dorf vid Jämtlands länsmuseum
har undertecknad tillsammans
med min kollega vid Södertörns
högskola Marcus Lindström vid
några olika tillfällen de senaste
åren utfört besiktningsdykningar
och träprovtagning i Östersundet
i Storsjön.

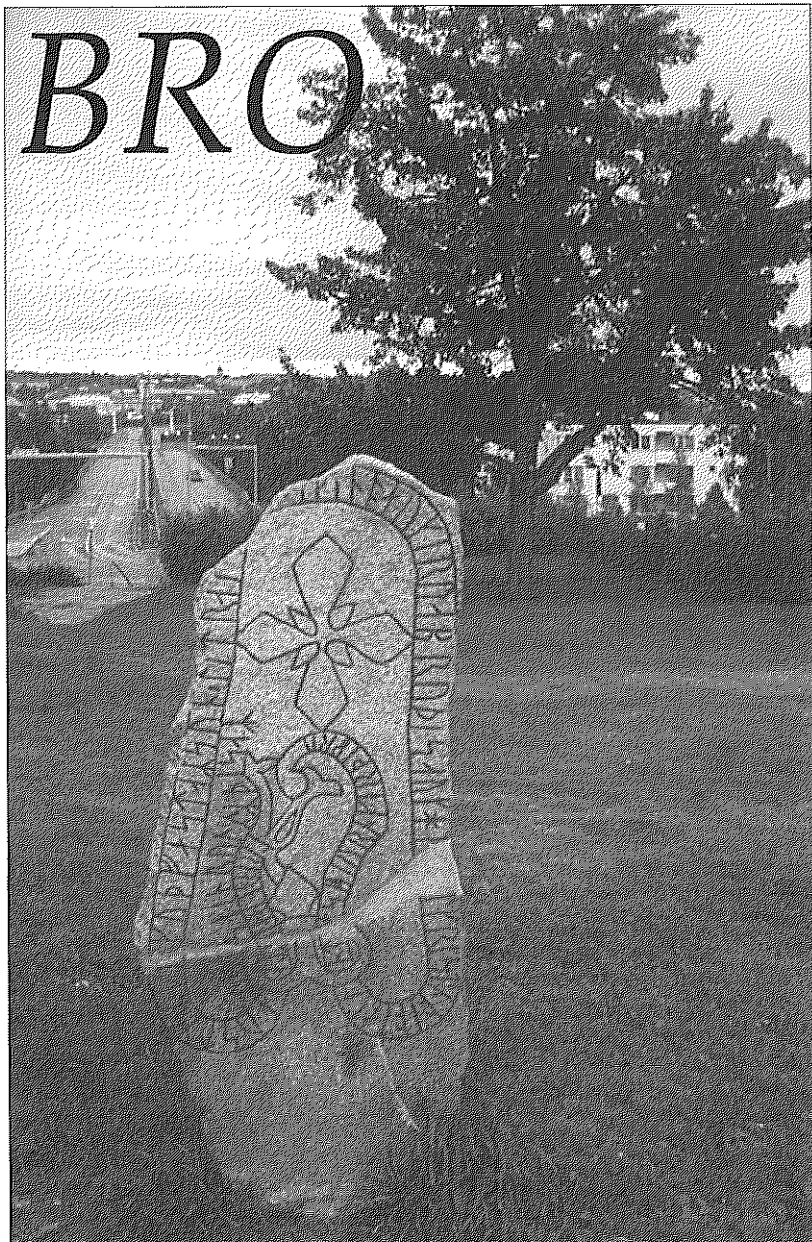
Syftet med våra undersökning-
ar har varit att försöka hitta res-
ter av broar på platsen som är
äldre än de i historiskt material
kända anläggningarna. Av särskilt
intresse har varit om det på bot-
tnen möjligtvis finns lämningar av
det brobygge som omnämns på
den runsten som står på Frösösi-
dan av sundet.

För undersökningens genomför-
ande har vi erhållit medel från
Landsprosten Erik Anderssons
Minnesfond. Vid arbetet har för-
utom mig själv och Marcus också
Mickael Jakobsson, UV-Stock-
holm, Jens Lindström, Söder-
törns högskola och Niklas Elias-
son, Östersund deltagit som dy-
kare/dykladare.

Östens bro

Östersundet är ett cirka 400 me-
ter brett sund i Storsjön mellan
Frösön och staden Östersund. På
Frösösidan, precis vid landfästet
för den moderna bilbron, står Sve-
riges nordligaste runsten. På ste-
nen som brukar dateras till mit-
ten av 1000-talet finns en spän-
nande text som berättar hur en
viss Östen Gudfastsson "krist-

BRO

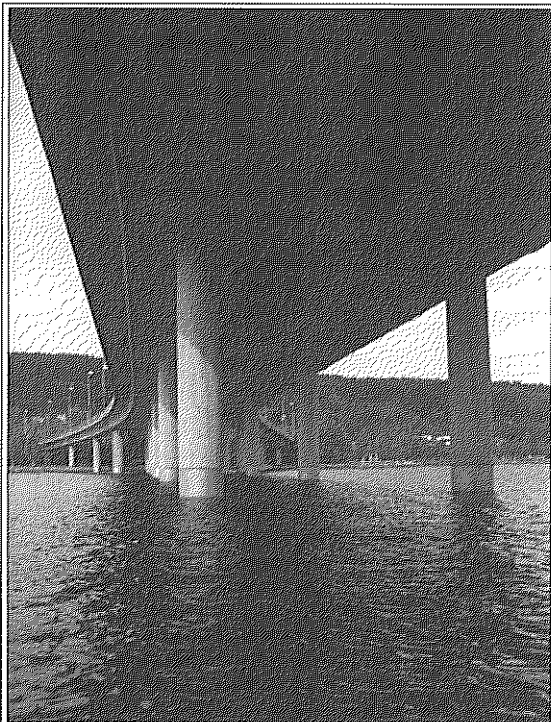
Sveriges nordligaste runsten med texten om hur Östen låter kristna Jämtland och bygga bron (foto Johan Rönnby).

nar Jämtland och bygger bron".

Detta med omnämnande av ett
brobygge är inte helt ovanligt på
runstenar. Kanske kan man se
såväl stenarna som de omtalade
brobyggena som monument över
mäktiga män och släkter. Bro- och
vägbyggen kan vidare också ses
som en del av en process där stor-
männen under loppet av 1000-ta-
let började sträva efter en ökad
fysisk kontroll över sina områden

(se t ex Hagerman 1998).

Detta med att kristna hela
landskapet som står på Frösö-
stenen är dock en ovanlig formu-
lering. Det finns emellertid en
berömd sten med ett liknade bud-
skap, nämligen det runblock som
Harald Blåtand låt resa i danska
Jelling i mitten av 900-talet. Kan-
ske rent av denna danska "kunga-
sten" varit jämtländska Östens
inspirationskälla.

Under nuvarande Frösöbron. Foto: Johan Rönnby.

vall 1996) vilket inte bör varit något som helst problem för en vikingatida brobyggare. En 400 meter lång bro är visserligen en ordentlig arbetsinsats. Men uppförandet bör inte varit något problem för en storman på 1000-talet med resurser och makt. Att man i tiden för det första millenieskiftet kunde uppföra mycket stora konstruktioner i vatten finns det flera exempel på. Vid byggan-

det av Bulverket på Gotland användes till exempel över 30 000 träd (Rönnby 1995).

En annan i högsta grad relevant jämförelse kan göras med den bro som cirka 980 e Kr byggdes över Ravning Enge på Jylland. Över 18 000 tusen pålar antas då

ha använts och själva bron skall ha klarat en belastning på fem ton (Burenhult 1983:77).

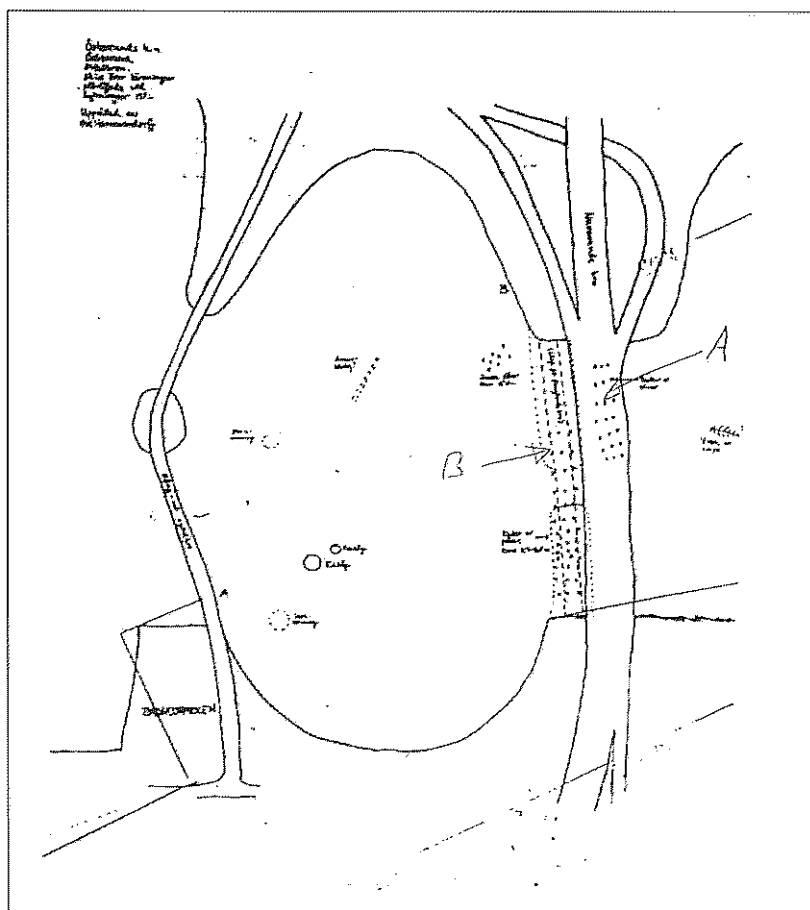
Bakgrund till den utförda undersökningen

År 1982 genomförde Ove Hemmendorf tillsammans med dykarklubben i Östersund en kartering av bottenområdet runt nuvarande landsvägsbron över Östersundet. Resultatet av undersökningen presenterades på en karta över området. På denna karta ser man bland annat rester av en sammanhängande konstruktion omedelbart söder om nuvarande bron samt i rader stående pålar under nuvarande bro.

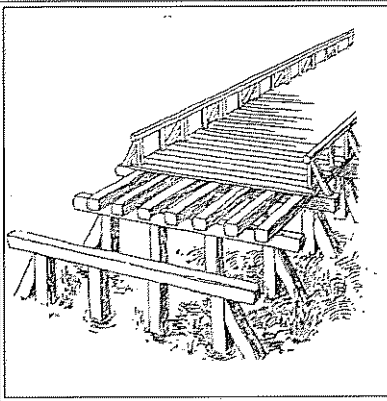
År 1996 gjorde Markus Gunnervall ett specialarbete på gymnasiet i Östersund med utgångspunkt från 1982 års dykkarta (Gunnervall 1996). Gunnervall jämför i detta mycket väl och noggrant utförda specialarbete pålarnas placering på dykkartan med historiska kartor och fotografier. Hans slutsats är att pålarna omedelbart söder om bron förmodligen tillhör 1840 eller 1898 års broar medan pålarna rakt under den moderna Frösöbron inte

Vem Östen Gudfastsson var vet vi inte. Man får dock förmoda att han var en mäktig man i den förhållandevis rika järnåldersbygd som fanns runt Storsjön. Kanske var han en jämtländsk småkung. En särskilt viktig plats i detta "rike" förefaller Frösön varit. Förutom själva namnet och de stora gravfälten som finns här så har man under nuvarande kyrkan påträffat rester av en förkristen offerplats. Det har därför föreslagits att Östens brobygge kanske också ska ses som en kraftig manifestering av att det nu var nya tider, då den gamla kulturen på Frösön spelat ut sin roll eller i varje fall gavs en ny innebörd (se Jakobsson 1997:96).

Var Östens bro stod har varit en omdebatterad fråga. Helt säkert är det inte ens att den nuvarande platsen vid Östersundet är den ursprungliga platsen för runstenen. Även andra platser har föreslagits. De främsta argumenten mot att stenen stått vid Östersundet förefaller varit att ett brobygge på denna plats har sagts vara osannolikt då sundet bedömts varit för brett och djupt. Båda dessa argument bör dock kunna avfärdas. Enligt äldre kartor var djupet i Östersundet tidigare bara några meter (Gunner-

Ove Hemmendorfs dykkarta från 1982.

Bron över Ravning Enge på Jylland daterad till ca 980 e Kr. (Ur *Ambrosiani/Clarke Vikingastäder 1993* efter Edberg, R. 1995:13.)

stämmer med någon av de kända broarna. Dessa pålar skulle därför enligt Gunnervall kunna vara rester av en medeltida eller rent av vikingatida bro på platsen.

Dykningarna

Vid de under våren 1997 och hösten 1998 utförda dykningarna avsåktes botten under nuvarande Frösöbron och i dess omedelbara närhet okulärt av frisimmande dykare. Totala dyktiden uppgick till sammanlagt åtta timmar.

Sikten i vattnet var vid första tillfället bara en knapp meter och vid andra tillfället cirka tre meter. Vissa av de vid dykningarna påträffade objekten videofilmades. Proverna handsågades under vattnet och provtagningsplatserna märktes upp med vita plastbrickor.

Området under nuvarande landsvägsbron förefaller till största delen vara kraftigt omrört. Särskilt markant är detta på Östersundssidan där botten bitvis förefaller avskrapad med grus/sandhögar och sprängsten liggande längs sidorna. Det förefaller rimligt att anta att mycket av denna kraftiga omrörning skett i samband med byggandet av de sex stora kraftiga cementstöden som bär upp bropelarna. Trots detta så finns det mellan bröstöden åtskilliga i botten stående pålar. Många av dessa pålar är välbevarade och långa, särskilt i sundets mitt där flera pålar är över 2,0 meter långa (diam ca 0,3 m). De flesta pålar som står under bron förfaller inte vara särskilt eroderade. Pålar av samma typ som i mitten av sundet finns även

längs kanterna även om de här är kortare och mer eroderade. Särskilt markant är detta på Frösösidan.

Trots den rika förekomsten av pålar under bron så kunde inte den regelbundna strukturen i form av rader med pålar som beskrivs på dykkartan från 1982 verifieras.

Cirka 30 meter söder om bron observerades två parallella stråk av cirka 0,20 x 0,10 m stora rektangulärt huggna pålar. Pålarna stod med cirka sex meters mellanrum och avståndet mellan stråken var cirka tre meter. Stråken kunde följas från Frösösidan ut till dryga mitten av sundet. Dessa pålrader bör vara samma pålstråk som är avbildade på dykkartan från 1982, men då som en sammanhängande anläggning tvärs över sundet.

Träprover och analysresultat

Tre träprover sågades ur stående pålar under bron (A). Träproverna var cirka i 0,30 m i diam och träslaget snabbväxt furu. Proverna luktade starkt av "kreosot" när de togs upp på land. Proverna analyserades av dendrokronologen Alf Bråthen. Ingen av de tre proverna gick att datera. Datorbearbetning gav dock en hög sannolikhet för åren 1884 (nr 1), 1868 (nr 2) och 1877 (nr 3). Samtliga prover hade vankant vilket innebär att de inte fällts under samma år.

Virket hade inga som helst åldersförändringar vilket enligt Alf Bråthen utesluter en medeltida eller äldre datering (brev 18/6 1997 samt telefonsamtal 20/12 1999).

Ytterligare ett prov för åldersbestämning sågades från en av de rektangulära pålarna söder om bron (B). Även detta prov var av furu. Ytterved från provet C-14 analyserades och gav dateringen 90 +/- 25 BP (GrN-24374).

Slutsatser

De utförda dateringsanalyserna visar att inga av de påträffade pålarna härrör från en medeltida eller vikingatida anläggning utan förefaller vara rester av sentida broar på platsen. Om förekomsten av pålar under nuvarande bron är rester av en anläggning

som inte behandlas i Gunnervalls arbete eller helt enkelt speglar svårigheten med detaljrektifiering av äldre kartor är svårt att bedöma.

Avslutningsvis kan man konstatera att bottenområdet under nuvarande Frösöbron till stor del förefaller vara omrört genom sentida arbeten. Detta försvårar självklart lokaliseringen av äldre konstruktioner på platsen.

Bortser man från diskussionen om det är rätt plats för det förmodade vikingatida brobygget så bör det dock fortfarande finnas en viss möjlighet att lokalisera trävirke från en sådan anläggning på platsen. Tusen år gamla pålar bör dock till största delen vara så pass eroderade av det delvis strömmande vattnet att endast en marginell del av själva pålen bör vara synlig ovan botten. Lokalisering av sådana pålar kräver därför en mycket noggrann dykande specialinventering och/eller grävande av provschakt i botten.

Avslutning

En över fyrahundra meter lång ringlande träbro måste för en människa på 1000-talet varit en mäktig och imponerande syn. Arkeologen Anders Carlsson framförde nyligen vid ett samtal hypotesen att Östens bro kanske är upphovet till myten om Storsjöödjuret ... Om man betänker drakslingen på stenen och vikingatidens vurm för drakar och sagodjur så är detta onekligen en spännande tanke.

Referenser

- BURENHULT, G. 1983. Arkeologi i Sverige III. Samhällsbyggare och handelsmän. Viken.
- EDBERG, R. 1994. Hit men inte längre. Färdledspärrar som marinarknologiska studieobjekt. Uppsats för fördjupningskurs. Stockholms universitet.
- HAGERMAN, M. 1998. Spåren av kungens män.
- JAKOBSSON, M. 1997. Burial Layout, Society and Sacred Geography. Current Swedish Archaeology. Vol 5.
- GUNNERVALL, M. 1996. "Forna broar över Östersundet". Stencil.
- RÖNBY, J. 1995. Bålverket. Om motstånd och samhällsförändring med utgångspunkt från det tidigmedeltida Bålverket i Tingstade träsk på Gotland. Riksantikvarieämbetet.